

Stručni članak

ULOGA ANGLICIZAMA U SPORTSKOJ TERMINOLOGIJI SRPSKOG JEZIKA

UDK 811.163.41'276.6:796/799; 811.163.41'373.45:811.111

Katarina Ćirić-Duvnjak¹

Visoka sportska i zdravstvena škola, Beograd, Srbija

Apstrakt: Sa sve većim interesovanjem za sport i rasprostranjenom upotrebom engleskog jezika, javlja se potreba za proširivanjem vokabulara iz ove oblasti i u srpskom jeziku. Cilj ovog rada je da prikaže kako i u kojoj meri je došlo do integrisanja i odomaćivanja anglicizama u sportskoj terminologiji srpskog jezika, koja se poslednjih decenija, baš kao i sam engleski jezik i popularnost sporta, proširuje veoma velikom brzinom.

S tim na umu, razmatraju se različiti nivoi adaptacije anglicizama u jeziku primaocu (fonološki, morfološki i semantički), kao i razlozi zbog kojih je došlo do preuzimanja velikog broja anglicizama i prevođenja engleskih termina u sportskoj terminologiji srpskog jezika. Ovaj rad takođe uključuje i osvrt na često pominjano pitanje ugroženosti nacionalnog identiteta prilivom novih, stranih reči u jezik, te objašnjava zašto to, naročito kod sportske terminologije, nije slučaj.

Ključne reči: *anglicizmi, sportska terminologija, adaptacija anglicizama, nacionalni identitet*

UVOD

Tokom 20. i 21. veka, došlo je do pomalo neočekivanog širenja upotrebe engleskog jezika u raznim sferama života. Iako se kao zaslužan za sve veću rasprostanjenost engleskog jezika navodi pozitivan ishod Drugog svetskog rata po Veliku Britaniju i SAD, može se reći da tu svoju popularizaciju engleski jezik možda ipak najviše duguje izuzetnom napretku visoke tehnologije, koja ga je svojom sve širom upotrebom nametnula kao svojevrtni *lingua franca* 21. veka, omogućivši mu da postigne čak i ono što sam esperanto nije uspeo i nađe se na dobrom putu da postane globalno sredstvo komunikacije.

Zajedno sa razvojem tehnologije i medija, u istom periodu došlo je i do povećanog interesovanja za sport kao vid održavanja takmičarskog

¹ ✉ ciric.katarina@gmail.com

duha ne samo unutar nacija, već i među njima. Sve veći broj raznovrsnih medijski praćenih sportskih takmičenja na globalnom nivou doveo je do popularizacije različitih sportova na lokalnom nivou, te je nastala i potreba za uvođenjem adekvatne sportske terminologije u jezike nacija koje su usvajale nove sportove – uključujući i srpski jezik.

Upravo time se bavi i ovaj rad, čiji je cilj da prikaže neodvojivost jezika od sporta, u ovom slučaju u terminološkom smislu, odnosno uticaj koji jedan globalni jezik kao što je engleski ima na specifičnu sportsku terminologiju drugog jezika – u našem slučaju, srpskog jezika. Takođe, svrha ovog rada je i prikazati koliko je rasprostranjena upotreba anglicizama u sportskoj terminologiji, kao i diskutovati o opravdanosti preuzimanja strane terminologije u velikoj meri. S tim u vidu, ovaj rad je podeljen na celine koje se bave:

Adaptacijom anglicizama u sportskoj terminologiji – fonološkim, morfološkim i semantičkim vidovima adaptacije;

Opravdanošću uvođenja velikog broja pozajmljenica u sportsku terminologiju;

Često diskutovanim pitanjem odnosa nacionalnog identiteta i visokog stepena korišćenja pozajmljenica.

O ovim i sličnim temama su ranije već raspravljali istaknuti filolog Rudolf Filipović i lingvista Ranko Bugarski, na čije se postavke ovaj rad umnogome oslanja, kao i na rad Mire Milić, naročito njen *Englesko-srpski rečnik sportskih termina*, koji predstavlja jedinstven pokušaj na našim prostorima da se standardizuje terminologija koja se upotrebljava u igrama loptom u srpskom jeziku.

Primeri anglicizama u sportskoj terminologiji srpskog jezika razvrstani prema različitim vidovima adaptacije

O pozajmljenicama, naročito anglicizmima, postoji mnogo naučnih radova, od kojih mnogi zastupaju gledište da njihovo usvajanje i odomaćivanje predstavlja prirodan proces s obzirom na rasprostranjenost i ulogu koju je engleski jezik zauzeo u društvenom i kulturnom životu na globalnom nivou nakon Drugog svetskog rata. Jedan od čuvenih jugoslovenskih filologa koji se bavio ovim pitanjem je i Rudolf Filipović, koji je u svojoj knjizi *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo, razvoj, značenje* ocenio da se strane reči „u procesu jezičnog posuđivanja adaptiraju i integriraju u jezik primalac, pa kao posuđenice popunjuju prazna mjesta u vokabularu toga jezika“ (Filipović, 1990, 15). Govorivši o toj adaptaciji i integraciji pozajmljenica, on je u svojoj *Teoriji jezika u kontaktu: Uvod u lingvistiku jezičnih dodira* izvršio podelu na primarne i sekundarne promene u jeziku, od kojih su za ovaj rad ključne sekundarne (jer se one odnose na monolingvalnog govornika, za kojeg se primarno interesujemo), a koje on definiše kao „one koje se javljaju na replici – posuđenici od interakcije u sustav jezika primaoca nadalje“ (Filipović,

1986, 56). Upravo ta, sekundarna adaptacija, dešava se na nivoima kojima ćemo se ovde baviti - fonološkim, morfološkim i semantičkim.

Adaptacija anglicizama u sportskoj terminologiji na fonološkom nivou

Postoji značajna razlika između fonoloških sistema engleskog i srpskog jezika, pa ipak to nije predstavljalo prepreku da u sportskoj terminologiji anglicizmi u značajnoj meri budu podvrgnuti procesu transfonemizacije – zamene „fonoloških elemenata jezika davaoca elementima jezika primaoca, a javlja se u toku formiranja fonološkog oblika posuđenice u jeziku primaocu“ (Filipović, 1986, 69). Mi ćemo na ovom mestu govoriti o tri vida transfonemizacije koje je takođe definisao Filipović – 1) potpunu; 2) delimičnu ili kompromisnu; 3) slobodnu transfonemizaciju.

U narednom delu se navode primeri glasovne adaptacije anglicizama u sportskoj terminologiji putem transfonemizacije.

Potpuna transfonemizacija anglicizama u sportskoj terminologiji – proces u kome dolazi do zamene fonema (kako suglasnika, tako i samoglasnika) iz jezika davaoca adekvatnim fonemama iz jezika primaoca.

Primer:

back – bek

drop kick - dropkik

fitness – fitnes

offside – ofsajd

team – tim

Delimična/kompromisna transfonemizacija – slučajevi u kojima foneme iz jezika davaoca samo delimično odgovaraju fonemama iz jezika primaoca.

Primer:

aerobic – aerobik

football – fudbal

out – aut

surfing – surfing

Slobodna transfonemizacija – proces u kome za foneme jezika davaoca ne postoje adekvatni pandani u jeziku primaocu, pa do zamene dolazi bez pravila. Ovde istaknutu ulogu imaju engleski diftonzi.

Primer:

bonus – bonus

finals – finale,

ali i: **paragliding - paraglajding**

goal – gol

hockey - hokej

volley – volej

waterpolo – vaterpolo

Adaptacija anglicizama u sportskoj terminologiji na morfološkom nivou

Baš kao i u slučaju adaptacije na fonološkom nivou i ovde se ovaj rad vodi teorijom koju je utvrdio Rudolf Filipović. Naime, nakon fonološkog nivoa, adaptacija na morfološkom nivou (a kasnije i na nivou rečenice – sintaksičkom nivou) se tiče zamene morfema jezika davaoca i jezika primaoca i integracije u gramatički sistem jezika primaoca (npr. dobijanja roda, broja i padeža u slučaju imenskih reči, ili konjugacije u slučaju glagola). Postoje tri vrste transmorfemizacije – nulta, kompromisna i potpuna transmorfemizacija.

Kada ne postoji potreba za gramatičkom morfemom da bi se pozajmljenica adaptirala u jeziku primaocu, imamo slučaj nulte transmorfemizacije. Kod anglicizama u sportskoj terminologiji nema mnogo primera za ovaj vid transmorfemizacije koji ne zahteva morfološku adaptaciju. Jedan od tih retkih primera je pridev **fer (engl. fair)**, jer je on nepromenljiv, u sintagmi koja uključuje njega se menja samo imenica koju on određuje, npr. **fer suđenje, fer suđenja, fer suđenju**, itd. Kao još jedan primer se može uzeti pridev novijeg datuma **kros (engl. cross)**, koji takođe ostaje nepromenljiv u sintagmi **kros fit**.

Sledeći vid transmorfemizacije je onaj u kome pozajmljenica zadržava svoj originalni sufiks, prilagođen na fonološkom, ali ne i na morfološkom nivou. Ovakva transmorfemizacija se naziva kompromisnom. Primeri za to su sufiksi **-er** i **-ing**, koji su se integrisali u terminologiju mnogih jezika, ne samo srpskog. Pa tako imamo mnoštvo reči koje su se u našoj sportskoj terminologiji odavno odomaćile – **amater, bodibilder/ bodibilding, bokser, doping, surfing, teniser, trening, itd.**

Što se tiče trećeg vida transmorfemizacije – tzv. potpune transfonemizacije, kod koje se morfeme iz jezika davaoca zamenjuju morfemama iz jezika primaoca, ovaj vid adaptacije podrazumeva nekoliko procesa: sufiksaciju, prefiksaciju, slaganje, kao i prefiksarno-sufiksarnu tvorbu.

Primeri sufiksacije: **center – centrirati, direct – direktan, dribbling – driblanje, line – linijski, national – nacionalni, sport – sportski**, ženski rod imenice teniser – **teniserka, training – treniranje, zone – zonski**.

Primeri prefiksacije: **polufinale/četvrtfinale**

Primeri slaganja (kod slaganja postoje dve osnove za tvorbu reči – obično je jedna engleska, a druga srpska, ili pak engleska sa srpskim sufiksom): **autogol, prvoligaš, Paraolimpijada**.

Primeri prefiksarno-sufiksarne tvorbe: **neregularan, nesportski**.

Adaptacija anglicizama u sportskoj terminologiji na semantičkom nivou

Kao što je već rečeno, kada reč ili sintagma ulazi iz jezika davaoca u jezik primalac, dolazi do adaptacije na fonološkom, morfološkom i semantičkom nivou pre nego što se napokon integriše u jezik primalac. Kada je u pitanju semantički nivo, koji je možda i najkompleksniji za posmatranje, Filipović kaže da se u semantici najčešće pominje „šest glavnih *uzroka semantičke promjene*: a) lingvistički uzroci, b) povijesni uzroci, c) socijalni uzroci, d) psihološki uzroci, e) strani utjecaj kao uzrok semantičke promjene, f) potreba za novom riječi kao uzrok semantičke promjene” (Filipović, 1986, 158).

Takođe, semantičke promene koje nastaju kod pozajmljenica mogu biti sledeće:

- a) promene u semantičkoj ekstenziji
- b) elipsa
- c) metonimija
- d) pejorizacija i amelioracija značenja

Neki autori ovim promenama dodaju i metaforu, sinonimiju, antonimiju, hiponimiju i polisemiju, jer za njih isto postoji više primera u praksi. U ovom radu ćemo se baviti sa gorenavedene četiri promene.

Prema Filipoviću (Filipović, 1986, 65), semantička ekstenzija se deli na nultu ekstenziju (značenje pozajmljenice se ne menja u jeziku primaocu), suženje značenja (samo deo izvornog značenja pozajmljenice se zadržava) i proširenje značenja (pozajmljenica dobija novo značenje u jeziku primaocu).

Primer nulte ekstenzije: **autogol** (auto goal), **džoging** (jogging), **fer igrač** (fair player), **fudbal** (football), **kikboks** (kickboxing), **teniser** (tennis player), etc.

Primer sužavanja značenja: **gard** (srpski je od engleske reči **guard** preuzeo samo značenje odbrambenog položaja, ali ona u engleskom znači i čuvar i stražar), **gol** (**goal** u engleskom označava i gol, što je jedino preuzeto u srpskom, ali i cilj), **korner** (**corner** u engleskom označava i korner i ugao, čošak, dok se u srpskom kao jeziku primaocu ustalio samo kao mesto – ugao terena - odakle se izvodi udarac).

Primer proširivanja značenja: **nokaut** (eng. **knockout** uključuje originalno značenje iz boksa koje se odnosi na udarac zadat protivniku od kog će ostati na zemlji, ali se u srpskoj sportskoj terminologiji značenje proširilo i na takmičarsku terminologiju u kojoj označava fazu takmičenja u kojoj se igra na ispadanje), **start** (eng. **start** označava početak utakmice, trke, itd., dok je u srpskom dobio još i značenje prekršaja).

Elipsa, koja predstavlja semantičku promenu koja uključuje skraćivanje, veoma se često može naći u anglicizmima u našoj sportskoj terminologiji.

Primeri za elipsu su: **bek** (eng. **backcourt player**), **kontakt** (eng. **bodily contact**), **kvalifikacije** (eng. **qualification round**), **penal** (eng. **penalty kick**), **teniser** (eng. **tennis player**).

Pojava metonimije kao promene vlastitih imena ili imena mesta, itd u opšte imenice se veoma retko nalazi u sportskoj terminologiji. Kao jedan od retkih primera se može uzeti reč **Gladijator**, koja označava sveobuhvatnu spravu za vežbanje, a čiji naziv se vezuje za proizvođača tih sprava. Isti je slučaj u engleskom jeziku, gde se ista sprava naziva **Nautilus**, opet po proizvođaču.

Prema Filipoviću, "Procjena značenja u sklopu promjene značenja pokazuje kretanje u dva pravca: a) pravac pogoršanja značenja – *pejorizacija* (pejoration), b) pravac poboljšanja značenja – *amelioracija* (amelioration)" (Filipović, 1986, 160). Obično ćemo naći takve promene u žargonskom jeziku, te se ne nalaz često u sportskoj terminologiji, a kao jedan od retkih primera možemo uzeti reč **amater** (eng. **amateur**), koja tradicionalno označava osobu koja se ne bavi sportom profesionalno, a pejorativno označava osobu koja se ne razume u to što radi.

O visokom stepenu upotrebe anglicizama u sportskoj terminologiji

Kako je naš istaknuti filolog, Ranko Bugarski, rekao u svom *Uvodu u opštu lingvistiku*, bez anglicizama bi bilo teško zamisliti „cele oblasti modernog života“ (Bugarski, 1991, 135), uključujući i sport. Pa ipak, često se postavlja pitanje da li je upotreba anglicizama u sportu (a i drugim sferama života) u sadašnjoj meri adekvatna. Odgovor koji nudi ovaj rad možda neće zadovoljiti jezičke puritance, ali se on ipak zasniva na realnoj situaciji u kojoj se srpski jezik i sport nalaze u odnosu na engleski jezik.

Naime, jedan od glavnih razloga zbog kojih postoji toliki broj anglicizama u srpskoj sportskoj terminologiji jeste taj što je velika većina sportova nastala upravo u zemljama engleskog govornog područja – Velikoj Britaniji i SAD. To su zemlje sa velikom i dugom sportskom tradicijom koja je prenela takmičarski duh na ostatak sveta i dovela do velike rasprostranjenosti sporta. Stoga nije čudno što je većina sportske terminologije preuzeta upravo iz jezika sporta – engleskog, i to ne samo u Srbiji, već diljem sveta. Može se čak reći da su anglicizmi iz oblasti sporta postali internacionalizmi, čime je zapravo olakšana komunikacija i razumevanje između sportskih radnika/ljubitelja sporta/navijača na globalnom nivou. To je svakako jedna od glavnih prednosti uvođenja anglicizama u sportsku terminologiju.

Takođe, treba imati u vidu da veliki deo sportske terminologije nije jednostavno prepisan iz engleskog jezika, tj. da je preveden kako bi bio u duhu srpskog jezika, uz pomoć procesa koje Mira Milić u svom radu *Uticao*

engleskog jezika na srpski u procesu adaptacije sportske terminologije, predstavljenom na IV Međunarodnom interdisciplinarnom naučnom simpozijumu „Susret kultura“, identifikuje kao kalkiranje (npr. *match ball* – meč lopta), doslovno prevođenje (npr. *scissors* – makazice), opisno prevođenje (npr. *face off* – borba za loptu), funkcijsku aproksimaciju (npr. *power volleyball* – japanska odbojka).

Naravno da postoje primeri prekomerne upotrebe anglicizama (ili njihovih neadekvatnih oblika) i u sportu, kao kada čujemo da se kaže da se dogodio „dobar pas“, umesto „dobro dodavanje“; ili da neko ima dobar „ranking“, umesto da je dobro rangiran; ili da se igra plejof, umesto doigravanje.

Međutim, i pored ovakvih primera, moramo biti svesni toga da nije samo naš jezik sklon pozajmljivanju – kako se neminovno razvijaju s vremenom, svi jezici u manjoj ili većoj meri pokazuju potrebu za popunjavanjem novonastalih praznina novim rečima i izrazima, koje će često jednostavno pozajmiti iz jezika iz kog dotična novina i stiže. Takve pojave više ukazuju na obogaćivanje jezika nego na pogubnost po onaj deo nacionalnog identiteta koji se zasniva na jeziku, o čemu će se raspravljati u narednom odeljku.

Odnos nacionalnog identiteta i priliva anglicizama

Nema nikakve sumnje da jezik predstavlja važno obeležje identiteta – to je uloga koja mu je pripala još u vreme Rusoa i Francuske buržoaske revolucije, kada je stavljen rame uz rame sa nacijom i državom. Međutim, zbog njegovog promenljivog karaktera, o kome se u ovom radu već govorilo, jednostavno ne postoje uslovi za preveliku količinu jezičkog purizma koji bi jezik kao jedna od tri glavne odlike nacionalnog identiteta možda zahtevao.

U svom delu *Jezik i identitet*, Ranko Bugarski se bavi ovom tematikom i iznosi zanimljiv, lični primer osobe koja je odrastala u dvojezičnoj porodici, te nije imao samo jedan maternji jezik sa kojim bi se identifikovao (Bugarski, 2010, 23). Njegov primer nije izolovan slučaj, a i rasprostranjenost engleskog jezika je tolika da on uistinu predstavlja simbol zajedništva i modernog života (a samim tim i identiteta), te Bugarski s pravom engleski jezik definiše kao posebnu kategoriju - dodatni jezik, koji razlikuje od maternjeg, drugog i stranog jezika (Bugarski, 2010, 47), jer se on kao *lingua franca* i ne može smatati stranim.

Takođe, on se osvrće na sve češće prisutnu i veoma neosnovanu podelu na „naše“ i „strano“, pri čemu se sve što je naše posmatra kao dobro, a strano kao loše i nepoželjno (Bugarski, 2010, 43). Teško je tako gledati na stvari, naročito imajući u vidu sportsku terminologiju i sport kao vid održavanja prijateljskog duha, jednakosti i tolerancije među nacijama. I dok se kroz sport zaista održava izvestan vid utoljavanja apetita za nacionalnim identitetom, upotreba engleskog jezika, odnosno anglicizama u sportu, ne predstavlja

barijeru, već most koji omogućava lakše sporazumevanje čak i između osoba koje ne poseduju visoki nivo poznavanja engleskog jezika.

Imajući sve ovo u vidu, možemo tvrditi da nacionalni identitet ne pati pod prilikom anglicizama, naročito u slučaju sportske terminologije, već se njime stvaraju preduslovi za dalje obogaćivanje kako jezika, tako i kulture, a samim tim i za novi pojev nacionalnog identiteta.

ZAKLJUČAK

Kao što se iz ovog rada može videti, prisustvo anglicizama u sportu je potpuno prirodna stvar, možda najviše zbog samog porekla većine sportova. Anglicizmi kao nove i jeziku primaocu potrebne reči i fraze se integrišu u jezik adaptirajući se na više nivoa, čime postaju sastavni deo ne samo u semantičkom, već i u fonološkom i morfološko/sintaksičkom smislu.

Takođe je jasno da, iako postoje slučajevi prekomerne upotrebe anglicizama u srpskoj sportskoj terminologiji, njihovo prisustvo ni u kom slučaju nije nepotrebno, te da uprkos tome što se u velikoj meri upotrebljavaju u sportu, njihova svrha nije uzdrmanje nacionalnog identiteta, već pružanje novog, dodatnog načina za uspešnu komunikaciju.

LITERATURA

1. Bugarski, Ranko (2010). *Jezik i identitet*. Beograd: Biblioteka XX vek.
2. Bugarski, Ranko (1991). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
3. Filipović, Rudolf (1990). *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo, razvoj, značenje*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
4. Filipović, Rudolf (1986). *Teorija jezika u kontaktu: Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
5. Milić, Mira (2006). *Englesko-srpski rečnik sportskih termina*. Novi Sad: Zmaj.
6. Milić, Mira (2004). Uticaj engleskog jezika na srpski u procesu adaptacije sportske terminologije, Urednik: Ljiljana Subotić, *IV Međunarodni interdisciplinarni naučni simpozijum »Susret kultura«*, Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.